

54. STARONSKA, Yu. (n.d) Fund 7. Description 1. Case S-5190. Arkhiv USBU v Zakarpatskiy oblasti — Archive of SSU in the Transcarpathian region. Uzhgorod. (in Ukrainian).
55. BOHNAR, S. (n.d) Fund 7. Description 1. Case S-5630. Arkhiv USBU v Zakarpatskiy oblasti — Archive of SSU in the Transcarpathian region. Uzhgorod. (in Ukrainian).
56. RAKOTSI, B. (n.d) Fund 7. Description 1. Case S-2203. Arkhiv USBU v Zakarpatskiy oblasti — Archive of SSU in the Transcarpathian region. Uzhgorod. (in Ukrainian).
57. YAKOBINI, Ye. (n.d) Fund 7. Description 1. Case S-5188. Arkhiv USBU v Zakarpatskiy oblasti — Archive of SSU in the Transcarpathian region. Uzhgorod. (in Ukrainian).
58. HADZHENHA, A. & MARHITYCH, V. (n.d) Fund 7. Description 1. Case S-5923. Vol. 1. Arkhiv USBU v Zakarpatskiy oblasti — Archive of SSU in the Transcarpathian region. Uzhgorod. (in Ukrainian).
59. HADZHENHA, A. & MARHITYCH, V. (n.d) Fund 7. Description 1. Case S-5923. Vol. 1. Arkhiv USBU v Zakarpatskiy oblasti — Archive of SSU in the Transcarpathian region. Uzhgorod. (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 7 листопада 2014 р.

УДК 94(477.83)«1945/1954»

В. І. Ільницький

**МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ І ФІЗИЧНИЙ СТАН
УЧАСНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ
У КАРПАТСЬКОМУ КРАЇ ОУН (1945–1954)**

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
вул. Лесі Українки, 46, м. Дрогобич, Львівська обл., 82100, Україна

Ільницький Василь Іванович, к. і. н., доц. кафедри нової та новітньої історії України, e-mail: vilnickiy@gmail.com

АНОТАЦІЇ

У статті досліджується морально-психологічний та фізичний стан підпільників і повстанців Карпатського краю ОУН. Доведено, що саме від цих двох складових великою мірою залежала ефективність протистояння українського визвольного руху із репресивно-каральною системою. Саме тому керівництво підпілля постійно моніторило морально-психологічний стан підпільних кадрів, щоби адекватно вживати заходів для підтримки його на належному рівні. Виокремлено основні чинники, які впливали на

морально-психологічний стан як рядового бійця, так і керівника. З'ясовано, що на учасників руху опору суттєво впливали втрати близьких людей, які більшість мужньо витримувала та продовжувала боротьбу. Встановлено, що постійне емоційне напруження, погане, нерегулярне харчування призводили до значного погіршення стану здоров'я підпільників і повстанців. Виявлено, що на завершальному етапі боротьби відзначається зниження бойового духу, який керівництво попри все у різний спосіб намагалося підняти.

Ключові слова: *Карпатський край ОУН; український визвольний рух; морально-психологічний стан.*

В. И. Ильницький

**МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ И ФИЗИЧЕСКОЕ
СОСТОЯНИЕ УЧАСТНИКОВ УКРАИНСКОГО
ОСВОБОДИТЕЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ
В КАРПАТСКОМ КРАЕ ОУН (1945–1954)**

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко,
ул. Леся Украински, 46, г. Дрогобыч, Львовская обл., 82100, Украина

Ильницький Васильй Іванович, к. и. н., доц. кафедры новой и новейшей истории Украины, e-mail: vilnickiy@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется морально-психологическое и физическое состояние подпольщиков и повстанцев Карпатского края ОУН. Доказано, что именно от этих двух составляющих во многом зависела эффективность противостояния украинского освободительного движения с репрессивно-карательной системой. Именно поэтому руководство подполья постоянно мониторило морально-психологическое состояние подпольных кадров, чтобы адекватно принимать меры для поддержания его на должном уровне. Выделены основные факторы, которые влияли на морально-психологическое состояние как рядового бойца, так и руководителя. Выяснено, что на участников движения сопротивления существенно влияли потери близких людей, которые большинство мужественно выдерживало и продолжало борьбу. Установлено, что постоянное эмоциональное напряжение, плохое, нерегулярное питание приводили к значительному ухудшению состояния здоровья подпольщиков и повстанцев. Виявлено, что на завершающем этапе борьбы отмечается

снижение боевого духа, который несмотря ни на что руководство пыталось поднять различными способами.

Ключевые слова: Карпатский край ОУН; украинское освободительное движение; морально-психологическое состояние.

V. I. Pnytskyi

**MORAL, PSYCHOLOGICAL AND PHYSICAL CONDITION
OF PARTICIPANTS OF THE OUN UKRAINIAN LIBERATION
MOVEMENT IN THE CARPATHIAN REGION (1945–1954)**

Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
46 Lesia Ukrainka St., Drohobych, Lviv region, 82100, Ukraine

Pnitskiy Vasyl Ivanovich, PhD, Assistant Professor of the Department of New and Modern History of Ukraine, e-mail: vilnickiy@gmail.com

ABSTRACT

The study considers the moral, psychological and physical condition in the OUN rebels in Carpathian region. It is proved that it were these factors that largely affected the productivity of the Ukrainian liberation movement opposing to the repressive and punitive system. That was why the leaders of the underground constantly monitored the moral and psychological state of underground personnel to be able to take timely and adequately steps in order to keep it at the proper level. Author determined the key factors influencing the moral and psychological state of both a common soldier and a leader. It was found that the members of the resistance movement were significantly affected by the loss of loved ones, but the most members courageously withstood this pressure and continued to fight. It was established that the constant emotional tension and poor, irregular meals led to a significant deterioration in the health of underground workers and rebels. During the final stage of the struggle, the moral state of the rebels declined and leadership tried to raise it in various ways.

Key words: OUN of Carpathian region; liberation movement; moral and psychological state.

Поряд із дослідженням збройної боротьби українського визвольного руху проти репресивно-каральної системи на сьогоднішній день особливої популярності набирає вивчення повсякденного життя, морально-психологічного клімату у середовищі підпілля загалом, та окремих його структурних підрозділах

зокрема. У вивченні цих проблем українська історична наука ще не набрала масштабів, натомість у світі цей напрям активно розвивається. У цьому контексті важливою нам видається необхідність з'ясування морально-психологічного та фізичного стану учасників руху опору.

Окремі комплексні дослідження, присвячені вивченню цих проблем, відсутні. Частково стан морально-психологічного і фізичного здоров'я учасників визвольного руху розкривається в узагальнюючих працях А. Кентія, Ю. Киричука, А. Русначенка [1–3]. Вплив основних суспільно-політичних чинників на формування морально-психологічного клімату у середовищі запілля розглядає Г. Стародубець [4]. Питання стану фізичного здоров'я знайшли своє відображення у праці І. Патриляка [5]. Проте узагальнююче дослідження, у якому розкривається морально-психологічний і фізичний стан підпільників і повстанців Карпатського краю, відсутнє. Заповнити цю лакуну покликана дана публікація.

З огляду на морально-психологічні, фізичні, продовольчі, технічні аспекти життя у підпіллі учасників українського визвольного руху найбільш складним періодом була зима. Керівники націоналістичних структур були добрими психологами й усвідомлювали: одночасно з технічною підготовкою до зимового часу (продукти, одяг, медикаменти і ін.) потрібно звертати увагу на моральний вишкіл кадрів і населення. Звідси — аргументоване твердження: «Люди без моральної сили і стоїцизму, віри і фанатизму у тяжкий зимовий час будуть морально розкладатися, втрачати віру і схилити до цього інших, будуть і такі, що підуть на зрадницьку (вислужницьку) роботу» [6, арк. 25]. З-поміж вимог, які ставилися до виховання й навчання, варто виділити наступні: «Приділяти багато уваги вирощуванню сильних характерів, творити твердо героїчну мораль і тільки тоді звертати увагу на інтелект. Морально здорова людина сама знайде дорогу до інтелектуального росту. Ми можемо мати багато мудрих людей, однак, маючи мало людей високоморальних, можемо програти боротьбу чи покласти багато жертв» [6, арк. 26–27].

Серед документів загиблого Степана Слободяна — «Єфрема» спецоргани виявили особисто написану ним записку до дружини Марії Німої — «Марти». Її зміст передає морально-пси-

хологічну складність ситуації, в якій він опинився: «Час жорстокий, як вовчиця. Кожний раз доводиться супроводжувати гарячою біллю смерть будь-кого із близьких друзів і до того у свідомості... що майже кожний наступний день принесе нові і нові жертви» [7, арк. 32; 8, арк. 154]. Складнощі підпільного життя того ж року відтворив організаційний провідник Буковинського окружного проводу ОУН Ю. Матвіїв — «Недобитий» в інформаційній записці до «Єфрема» (про становище в ОУН): «Був я у різних ситуаціях, але в такій як зараз ще не був. Дуже безпомічна людина, відірвана від всіх» [7, арк. 34; 8, арк. 155]. Деякі повідомлення були сповнені розпачу. У листі до «Єфрема» Ю. Матвіїв повідомляв про обставини загибелі референта СВ Василя Паращука — «Макара» (12.1949) і підпільників, які перебували із ним. Він охарактеризував становище, яке склалося, наступним чином: «Більшовики будуть тверді у своїх діях і зроблять нам в горах друге Закерзоння. Це ж може бути і з Галичиною, це вже образ недалекого майбутнього, тобто симптоми уже наявні» [8, арк. 154; 9, арк. 50].

Повстанці болісно переживали втрату бойових товаришів, близьких і рідних. Про це збереглося багато споминів. Так, в одному зі спогадів описується особисте горе Константина Петра — «Сокола»: «...По обличчі майора «Сокола» видно, що він переживає щось сумне... Минулої осені загинув його єдиний любимий син Зенко. Хоча це жорстока революційна дійсність і кожний революціонер стійко її переносить, але батьківське почуття сильніше всякої жорстокості» [10, арк. 193–194].

На основі свідчень захоплених націоналістів, агентурних даних, документів підпілля чекісти постійно стежили за морально-психологічним станом підпільних кадрів, оскільки саме від нього залежала здатність вести ефективну збройну і пропагандистську боротьбу. Із агентурного повідомлення від 9 листопада 1951 р. вони довідалися, що на території Коломийського надрайону, на відміну від Городенківського, основну масу членів ОУН складали старі, виснажені боротьбою кадри. Відповідно робота сприймалася ними, власне, як примусова повинність, а тому працювали радше за обов'язком, без ентузіазму. Окремі з них почали думати виключно про самозбереження. При цьому відзначалося, що члени тут «більше політики», філософи, до кожного наказу мали свої зауваження, доповнення. Рівень

виконання наказів слабшав у зв'язку зі знеохоченням у таких ситуаціях, серед членів збільшувалася схильність до конфліктів [11, арк. 84].

Скрутні умови життя, хвороби сприяли появі антагонізму серед учасників підпілля. Найбільш яскраво він проявлявся на Коломийщині у Печеніжинському районі. З роками боротьби організаційна виробленість кадрів знизилася, що негативно позначилося й на роботі з населенням. У пошуках способів закінчити революцію менше уваги приділялося боротьбі.

Репресивно-каральна система масовим терором призводила до складного морально-психологічного клімату як у середовищі як підпілля, так і суспільства в цілому. Загалом у період 1950–1951 рр. Карпатський край ОУН втратив значну кількість як низових членів, так і керівного складу. Однак крайовий провід ОУН впливав заходи до відновлення окружних, надрайонних, районних проводів ОУН. За літній період 1951 р. майже всі проводи, хоча й частково, були відновлені. Моральний стан підпілля ОУН був пригнічений. При цьому, якщо раніше керівники намагалися утримати оунівців вірою у близьку переможну війну і самі не виявляли песимізму, то пізніше їх також охопили занепадницькі настрої, викликані зневірою у перспективі подальшої боротьби. Спецоргани широко використовували агентурні дані при характеристиці становища підпілля. Зокрема, провідник Коломийського окружного проводу ОУН І. Кулик — «Сірий» стверджував, що він задрить тим, хто уже в іншому світі. Прояв песимізму в організації пояснювався тим, що поряд із великими втратами, які несло підпілля, під впливом репресій радянської адміністрації населення змінювало своє ставлення до підпілля, відмовлялося допомагати й не бажало співробітничати [11, арк. 103–104; 12, арк. 93].

В окремих членів організації відчувався брак спілкування, самотність їх пригнічувала. У листі від 9.05.1947 р. до Михайла Хмеля — «Всеволода», провідника Станиславівського окружного проводу ОУН «Аркадій», зазначав, що пригнічений відсутністю будь-кого із близьких, із яким міг би пережити, ділитися думками, враженнями. «Аркадій» охарактеризував свій стан наступним чином: «Нема в мене нікого, хто би став для мене і душевним пастерем, тому що першому зустрічному про все ділитися я не в стані...» [13, арк. 198–199].

Подолання болю розлуки в умовах підпілля не всім вдавалося однаковою мірою. Дехто, не витримуючи цього, намагався поєднувати підпільну роботу зі спілкуванням із родиною. Так, районний провідник Богдан Герасимович (Герасимів) — «Черник» щотижня пішки ходив по 30 км додому. Для того, щоб полегшити йому життя, було проведено ротацію і на його місце призначили Михайла Надрагу — «Хмеля» із Богородчанщини. Проте, як виявилось, він належав до так званих «сезонних провідників»; коли симптоми вказували на сувору зиму або погані погодні умови, він покидав територію і прямував в свою місцевість [14, арк. 101]. Відтак, іноді суворі повстанські будні морально ламали окремих націоналістів. Захоплений у травні 1947 р. УМДБ Дрогобицької області «Гірняк», комендант охорони провідника Закарпатської округи ОУН Семена Кульчицького-Гута — «Тиміша», зазначив на допиті, чому він вирішив здатися живим: «...Досить, навоювався. Я не бачу мети, за яку потрібно би віддати життя... «Тиміш» сам говорив (навчав) що потрібно за національну революцію віддати життя, а сам завжди при небезпеці не хотів віддати своє життя і посилав нас завжди вперед...» [15, арк. 223].

Керівники підпілля намагалися приділяти серйозну увагу підняттю морально-психологічного духу кадрів. Машиністка Вигодського районного проводу ОУН Ірина Павлишина — «Гуцулка» згадувала: «Провід старається морально підтримати людей, що скоро буде війна і їх боротьба закінчиться перемогою. Наголошував, що головне завдання зберегти життя, кожний бойовик і кожний підпільник повинен бути підготовленим до ще складніших операцій, так як вони не зійдуть із шляху боротьби» [16, арк. 196].

Децю інша ситуація з морально-психологічним станом кадрів мала місце у Буковинській окрузі. Так, якщо у середині 1940-х рр. це переважно були добровольці з високим моральним духом, то пізніше сюди скеровувалися за наказом більш численні групи. Загальною особливістю було суб'єктивне ставлення до Буковини та її населення. Більшість вважала Буковину територією відбування покарань, виселення, а відтак швидкої загибелі [17, арк. 18]. Самі керівники визнавали, що повстанці з такою мораллю не те що нездатні на новій території успішно боротися й працювати, вони навіть неспроможні

тут існувати, оскільки їхня увага сконцентрована на тому, як знову повернутися в Галичину. У зв'язку з цим вони дійшли висновку: «... Повинні мати здорові погляди ті повстанці, які направляються на роботу на Буковину, так як лиш тільки глибоке розуміння і реальне відчуття важливості тих завдань, які покладаються на них на Буковині, можуть бути для них джерелом революційної енергії, самовідданої роботи і моральної висоти» [18, арк. 187]. Водночас повстанці змушені були визнати, що нанесений оперативний удар по оунівському підпіллю деморалізував не тільки рядових підпільників, але й керівників. Особливо сутужно було у Буковинській окрузі ОУН. Число старих кадрів із кожним днем зменшувалося, а на їх місце майже не було можливості підбирати нових [9, арк. 133].

На моральне становище учасників підпілля ОУН впливали втрата бойових друзів, а також посилення репресій спецорганів стосовно симпатиків ОУН, безперервні переслідування МДБ, а відповідно й підлив продовольчої бази. Ці тенденції загострилися наприкінці 1940-х років [19, арк. 133]. Доцільно зазначити: на завершальному етапі боротьби через компрометаційні заходи радянської влади у Карпатському краї ОУН існувала взаємна недовіра між керівниками та рядовими членами. Поширеними були підозри в агентурній роботі. В окремих випадках для цього були підстави (події на Станіславщині, Коломийщині, Калушині). Якщо будь-хто з повстанців затримувався бодай на півгодини, то до нього виникала підозра і його, як правило, ретельно перевіряли. Такі дії спецорганів морально ламали націоналістів. Так, у вбитого наприкінці 1950 р. «Левадного», колишнього референта пропаганди районного проводу ОУН, який тривалий час самостійно переховувався в Обертинському районі, серед інших документів вилучили копію його листа до провідника: «По організаційних справах я два рази ходив на зустріч з своїм «провідником». Як перший, так і другий раз наштотувався на підготовлені більшовицькі засідки. Провідників під час призначених зустрічей чомусь не було. Я впевнений, що це результат зради моїх провідників. Мені суджено богом, що залишився живим. Тепер я зрозумів, що нікому не можна вірити. Я так багато пережив за ці засідки, що не в стані і жити. Більше ні з ким не хочу мати справ. Побудую собі сховок і буду сидіти сам. Знайдуться добрі люди, які дадуть

кусок хліба і надіюсь, що з божою допомогою ще дочекаюсь Самостійної України» [9, арк. 134].

Дисципліна й особиста мораль були підірвані, бойовики відмовлялися слухати провідників, не дотримувалися субординації. Наприклад, Михайло Дяченко — «Гомін» заборонив включати радіоприймач, натомість «Горліс» не дослухався: отримавши зауваження, він, не витягуючи рук із кишень, сказав, що для нього уже достатньо вказівок і нехай «Гомін» до нього не придирається. Подібні випадки були між «Гомоном» та «Деркачем», а з «Тихим» ледь не дійшло до стрілянини [12, арк. 94]. При характеристиці настроїв підпільників М. Цапей зазначав 22 серпня 1953 р., що всі переймаються збереженням власного життя й не думають про організаційну роботу. Однак прийти з повинною в органи радянської влади підпільники боялися через ймовірні репресії [20, арк. 272].

Характеристику становища у лавах повстанських організацій подав провідник Станиславівського надрайонного проводу ОУН Михайло Микитюк — «Субота» у листі від 19 травня 1947 р. на ім'я провідника Станиславівського окружного проводу ОУН Михайла Хмеля — «Всеволода»: «В УПА складається невиносима атмосфера. Росте критика окремих осіб території. Я і підопічні намагалися зм'якшити, не давати приводу до такого ставлення. У деяких випадках поступалися, щоб уникнути конфлікту, але ці пани зловживали цим. Над деякими прямо знущалися, обрушували на них потоки образливих висловлювань. Поки відношення нібито добре, але відчувається, що може дійти до конфлікту. ...Зараз авторитет окремих членів, навіть керівних, підірваний» [21, арк. 181–183; 13, арк. 269–271].

Мали місце також повідомлення, в яких високо оцінювався ідейно-моральний рівень кадрів. При цьому підкреслювалося, що, як правило, дев'ять десятих кадрів не здавалися вору, а закінчували життя самогубством. Втім відзначалися втомленість кадрів довгою боротьбою, апатія, безперспективність. Однак серед керівних кадрів помічалося зрушення до кращого, у низових керівних кадрів панувала добра атмосфера, відчувалося прагнення навчатися [22, арк. 110].

Повстанці перебували під постійним тиском і загрозою загибелі, що не могло не позначитися на морально-психологічному стані та здоров'ї. Так, провідник Станиславівського надрайон-

ного проводу ОУН М. Микитюк — «Борзенко» у своєму листі від 26 травня 1947 р. до Михайла Хмеля — «Всеволода» писав: «...У повітрі пахне порохом. По всій території ворог намагається не допустити нас в село. У великій кількості застосовуються засідки. Намагаються взяти нас голодом. Обмежити вплив на маси... Про нас люди починають думати як про нещастя. Якщо би нас не було, вони жили би спокійно. Населення в основному лояльне, але не революційне» [23, арк. 236].

Зміна політичної ситуації відбилася на моральному стані підпілля, викликала взаємну недовіру серед підпільників і недовіру підпільників до населення. У тому ж звіті «Байрак» характеризував підпілля: «...Керівні кадри ще гірше виглядають, чим низові. Симпатизують совітам. Настрій подавлений, у деяких друзів фізичне і моральне виснаження сил...» [15, арк. 195, 230]. Спецоргани змогли внести дезорганізацію у лави підпілля Коломийської округи ОУН в 1948 р. Як наслідок, запанувала взаємна недовіра між членами. При цьому чекісти наводили витяг із вилученого листа, адресованого провіднику Коломийського окружного проводу ОУН Г. Легкому — «Борису»: «Зараз на території серед членства сильний моральний упадок і недовіра до проводу» [24, арк. 358].

Зв'язкова Дрогобицького надрайонного проводу ОУН Петрунеля Мацко на допиті 17 серпня повідомила, що багато підпільників вважали себе смертниками, підкреслювали своє безнадійне становище: «Не сьогодні, так завтра смерть» [25, арк. 245; 15, арк. 223].

Тяжкі умови життя, напружена нервово-фізична робота, а також слабке й нерегулярне харчування привели до того, що майже кожний член ОУН, борець УПА мав серцеві захворювання, важко переносив застудні захворювання, які нерідко давали серйозні ускладнення. Через брак відповідного харчування поширеною недугою стала цинга. Попри те, що була можливість купувати ліки, підпільники не мали змоги консультуватись з лікарями, а відтак не знали, які препарати потрібно вживати [26, арк. 154]. Однак, повстанці не зважали на всі ці виклики і навіть у таких обставинах були готові виконувати покладені на них обов'язки. Так, «Вірмен» у листі від 5.11.1946 р. просив керівництво лише дати відпустку для лікування, бо «дуже турбували серцеві припадки», під час яких, в

силу своїх фізичних можливостей, зобов'язувався допомагати у роботі референту СБ Богдану Яцківу — «Денису». Крім того, зустрічі з Василем Шеванюком — «Залізним» він прагнув використати для отримання нових знань і практики у роботі СБ шляхом дискусій і обміну думками [13, арк. 123–124]. Таким чином, серйозною проблемою у підпіллі було належне медичне забезпечення. Важкі умови боротьби серйозно підривали фізичне й психологічне здоров'я. У листі Г. Легкого — «Бориса» до М. Хмеля — «Всеволода» від 9 травня 1947 р. зазначено: «... Відчуваю себе фізично погано, але ще зможу достатньо протриматися» [13, арк. 193].

Інколи повстанці у зв'язку із поганим станом здоров'я відмовлялися від призначень чи навіть за рекомендацією вищого керівництва могли вийти з підпілля. Референт СБ Ю. Янишин — «Ромб» восени 1946 р. так обґрунтовував відмову від посади референта СБ Станиславівської округи: «Друг провідник! Ви знаєте стан мого здоров'я ліпше, чим хто-небудь інший. Цією зимою я ще більше підірвав своє здоров'я. Кожний вечір у мене підвищується температура, харкаю кров'ю, не можу пройти і п'яти кілометрів. Зараз до того ж відчуваю ще болі і в поясниці (нирки) — це постійний супутник легень. Я не нию і не відмовляюся. Нити не вмю, відмовлятися не маю морального права. Я тільки прошу: зробіть так, щоб це становище (якщо не постійно, то дай Боже, тимчасово) зайняв хтось інший. Я постараюся цим літом підлікувати трохи легені, а після уже буду працювати» [27, арк. 56].

Отже, попри увесь комплекс повсякденних складнощів, події війни й післявоєнне протиборство висунуло на історичну арену сильних, жертвних особистостей, які в умовах війни залишалися людьми й не втрачали моральних якостей і християнських цінностей. Безумовно, серйозні втрати серед особового складу негативно позначалися на морально-психологічному стані учасників руху опору. Постійне емоційне напруження, нерегулярне та нераціональне харчування, безумовно, відбивалося на фізичному здоров'ї підпілляників і повстанців. Одначе керівництво ОУН і УПА докладало значних зусиль для підняття бойового духу та покращення фізичного стану усього особового складу.

Література та джерела

1. Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.) / Анатолій Кентій. — Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. — 111 с.
2. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття : ідеологія та практика / Юрій Киричук. — Львів : Добра справа, 2003. — 464 с.
3. Русначенко А. Народ збурений : Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–1950-х роках / Анатолій Русначенко. — Київ : Університетське видавництво «Пульсари», 2002. — 519 с.
4. Стародубець Г. Генеза українського повстанського запілля [Текст]: монографія / Г. Стародубець. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. — 464 с.
5. Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): монографія Іван Патриляк. — Львів: Часопис, 2012. — 592 с.
6. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 20.
7. ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 56.
8. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 60 (1953). — Спр. 3. — Т. 5.
9. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 98 (1954). — Спр. 1. — Т. 2.
10. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 110 (1954). — Спр. 2. — Т. 8.
11. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 99 (1954). — Спр. 14. — Т. 1.
12. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 99 (1954). — Спр. 14. — Т. 4.
13. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 57 (1953). — Спр. 1. — Т. 4.
14. ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 51.
15. ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 95.
16. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 57 (1953). — Спр. 1. — Т. 5.
17. ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 14.
18. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 110 (1954). — Спр. 2. — Т. 5.
19. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 59 (1953). — Спр. 5. — Т. 4.
20. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 19 (1959). — Спр. 8.
21. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 57 (1953). — Спр. 1. — Т. 1.
22. ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 52.
23. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 57 (1953). — Спр. 1. — Т. 2.
24. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 59 (1953). — Спр. 6. — Т. 1.
25. ГДА СБУ. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 28.
26. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 59 (1953). — Спр. 6. — Т. 4.
27. ГДА СБУ. — Ф. 2-Н. — Оп. 93 (1954). — Спр. 1.

REFERENCES

1. KENTIJ, A. (1999). *Naris borotbi OUN-UPA v Ukraïni (1946-1956 rr.) — Outline of OUN-UPA in Ukraine (1946-1956 years)*. Kiev: Institut istorii Ukraïni NAN Ukraïni — Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukrainian).
2. KIRICHUK, Ju. (2003) *Ukraïnskij nacionalnij ruh 40-50-h rokov XX stolittja : ideologija ta praktika — Ukrainian national movement in 40-50-ies of XX century: Ideology and Practice*. Lviv: Dobra sprava. (in Ukrainian).
3. RUSNACHENKO, A. (2002) *Narod zburenij : Nacionalno-vizvolnij ruh v Ukraïni j nacionalni ruhi oporu v Bilorusji, Litvi, Latvji, Estonji u 1940 -50-h rokah — People waste: The national-liberation movement in Ukraine and national resistance movements in Belarus, Lithuania, Latvia and Estonia in 1940 -50 years*. Kiiiv: Universitetske vidavnicтво «Pulsari». (in Ukrainian).
4. STARODUBEC, G. (2008) *Geneza ukraïnskogo povstanskogo zapillja — Genesis of Ukrainian insurgent rear*. Ternopil: Pidruchniki i posibniki. (in Ukrainian). (in Ukrainian).
5. PATRILJAK, I. (2012). «*Vstan i boris! Sluhaj i vir...*»: *ukraïnske nacionalistichne pidpillja ta povstanskij ruh (1939-1960 rr.) — «Stand up and fight! Listen and believe... «: Ukrainian nationalist underground and insurgency (1939-1960)*. Lviv: Chasopis. (in Ukrainian).
6. Reference. Fund 13. Case 372. Vol. 20. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
7. Reference. Fund 13. Case 372. Vol. 56. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
8. Reference (1953). Fund 2-N. Description 60. Case 3. Vol. 5. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
9. Reference (1954). Fund 2-N. Description 98. Case 1. Vol. 2. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
10. Reference (1954). Fund 2-N. Description 110. Case 2. Vol. 8. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
11. Reference (1954). Fund 2-N. Description 99. Case 14. Vol. 1. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
12. Reference (1954). Fund 2-N. Description 99. Case 14. Vol. 4. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
13. Reference (1953). Fund 2-N. Description 57. Case 1. Vol. 4. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.

14. Reference. Fund 13. Case 372. Vol. 51. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
15. Reference. F. 13. Case 372. Vol. 95. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
16. Reference (1953). Fund 2-N. Description 57. Case 1. Vol. 5. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine, Kyiv.
17. Reference. Fund 13. Case 372. Vol. 14. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
18. Reference (1954). Fund 2-N. Description 110. Case 2. Vol. 5. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
19. Reference (1953). Fund 2-N. Description 59. Case 5. Vol. 4. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
20. Reference (1959). Fund 2-N. Description 19. Case 8. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
21. Reference (1953). Fund 2-N. Description 57. Case 1. Vol. 1. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
22. Reference. Fund F. 13. Case 372. Vol. 52. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
23. Reference (1953). Fund 2-N. Description 57. Case 1. Vol. 2. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
24. Reference (1953). Fund 2-N. Description 59. Case 6. Vol. 1. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
25. Reference. Fund F. 13. Case 372. Vol. 28. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
26. Reference (1953). Fund 2-N. Description 59. Case 6. Vol. 4. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.
27. Reference (1954). Fund 2-N. Description 93. Case 1. Galuzevij derzhavnij arhiv Sluzhbi bezpeki Ukraïni — Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine. Kyiv.

Надійшла до редакції 30 листопада 2014 р.